

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

ЛОГИСТИКА ЖӘНЕ КӨЛІК АКАДЕМИЯСЫ

B073 – Сәulet
білім беру бағдарламалары тобына шығармашылық емтихандар
БАҒДАРЛАМАСЫ

Алматы қ., 2023ж.

Бағдарлама, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым Министрінің 2018 жылғы 31 қазандығы № 600 бүйрігымен бекітілген Жоғары және жоғары окуорнынан кейінгі білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарына окуға қабылдаудың Типтік қағидалары негізінде өзірленді.

B073 – Архитектура білім беру бағдарламалары тобына Академияға бакалавриатқа түсетін білім алушыларға арналған шығармашылық емтихандар бағдарламасы «Құрылым инженериясы» кафедрасының оқытушыларының ұжымымен дайындалды және 2023 жылғы 09 маусымда кафедра отырысында бекітілді, №10 хаттама.

B073 – Архитектура білім беру бағдарламалары тобына Академияға бакалавриатқа түсетін білім алушыларға арналған шығармашылық емтихандар бағдарламасы Академияның ғылыми кеңесінің отырысында мақұлданды және бекітілді «22» 06 2023ж. Хаттама № 14

Мазмұны

1	Жалпы ережелер	4
2	Шығармашылық емтихандарды өткізу тәртібі	5
3	Емтихандарға қойылатын талаптар	7

1. Жалпы ережелер

1. «Сәulet» білім беру бағдарламалары тобына шығармашылық емтихандар (қосымша шығармашылық емтихандар) екі бөлімнен тұратын бейіндік емтихан ретінде өткізіледі:

2. «Сурет» және «Сызу» бойынша шығармашылық емтихандар «Сәulet» білім беру бағдарламаларының топтары бойынша оқуға қабілетті шығармашылық дарынды талапкерлердің және талапкерлердің кәсіпті игеруге бейімділігін анықтау және іріктеу мақсатында өткізіледі.

Шығармашылық емтихан оқуға түсушінің дайындық дәрежесін және оның мамандық таңдаудағы хабардарлығын анықтауға көмектеседі. Бұл байқауда модельдің көлемі мен формасын, жарық-аяу перспективасы мен кеңістігін, Объектінің сипаты мен пропорцияларын, тонды, көлемдік-кеңістіктік ойлауды және т. б. пайдалану қабілеттері бағаланады.

3. Логистика және көлік академиясындағы шығармашылық емтихан бв07330 – ғимараттар мен құрылыштардың архитектурасы (ЖМКС) білім беру бағдарламасына түсетін тұлғалар үшін өткізіледі және екі бөлімнен тұрады:

1 шығармашылық емтихан – Сызу;

2 шығармашылық емтихан – Сурет.

6. Шығармашылық емтихандардың мақсаты-талапкерлердің шығармашылық қабілеттерінің болуын және шығармашылық бағыттағы кәсіпті игерудің жеке алғышарттарын анықтау.

7. Шығармашылық емтихандарды Академияның қабылдау және емтихан комиссиялары өткізеді.

8. Шығармашылық емтихан тапсыру үшін Академияға түсуші талапкерлерден өтініштер қабылдау күнтізбелік жылдың 20 маусымы мен 7 шілдесі аралығында жүзеге асырылады.

9. Шығармашылық емтихан күнтізбелік жылдың 8-13 шілдесі аралығында өткізіледі.

10. Шығармашылық емтихандарды өткізу нысаны мен мазмұны осы бағдарламаға сәйкес айқындалады.

11. Шығармашылық емтихандарды өткізу үшін емтихан комиссиялары құрылады, олардың құрамы ЛКА Президенті-ректорының – қабылдау комиссиясы төрағасының бұйрығымен бекітіледі. Емтихан комиссиясының функцияларына консультациялар өткізу және емтихан жұмыстарын бағалау кіреді. Шығармашылық емтихандарды ұйымдастыруды және олардың өтуін бақылауды Академияның қабылдау комиссиясының мүшелері жүзеге асырады.

12. Шығармашылық емтихандардың кестесін (емтихан өткізу нысаны, өткізілетін күні, уақыты мен орны, консультациялар, нәтижелерді жариялау күні) қабылдау комиссиясының төрағасы бекітеді және оқуға түсушілердің назарына құжаттарды қабылдау басталғанға дейін жеткізіледі және Академияның сайтында жарияланады.

13. Жалпы орта немесе техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білімі туралы құжаттары бар оқуға түсушілерге арналған шығармашылық емтихандар 45 балдық жүйе бойынша бағаланады.

14. Шығармашылық дайындықты талап ететін жоғары білімнің білім беру бағдарламалары бойынша оқуға түсетін адамдар шығармашылық емтихандарды

тапсыру үшін логистика және көлік академиясының қабылдау комиссиясына мынадай құжаттарды ұсынады:

- 1) жалпы орта немесе техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім туралы құжат (түпнұсқа);
- 2) жеке басын куәландыратын құжаттың көшірмесі;
- 3) ҰБТ сертификаты (бар болса).

16. Шығармашылық емтиханды өткізу қорытындылары Бағалау ведомосімен, комиссия хаттамасымен еркін нысанда ресімделеді және нәтижелерді жариялау үшін қабылдау комиссиясының жауапты хатшысына (оның орынбасарына) беріледі. Комиссия хаттамасына Комиссия төрағасы және оған қатысып отырған барлық мүшелер қол қояды.

17. Шығармашылық емтиханның нәтижелері емтихан өткізілетін күні жарияланады.

18. Бірінші шығармашылық емтиханда белгіленген балл санынан аз балл алған талапкерлер келесі емтиханға жіберілмейді.

2.Шығармашылық емтихандарды өткізу тәртібі

1. Шығармашылық емтихандар бейнежазбамен жабдықталған аудиторияларда (үй-жайларда) өткізіледі.

2. Шығармашылық емтихандарды өткізу аудиториясына (үй-жайына) түсушіні жіберу жеке басын куәландыратын құжатты көрсеткен кезде жүзеге асырылады.

3. Шығармашылық емтихандарды өткізу аудиториясына жіберуді және емтихандарды өткізу кезінде Бағдарлама талаптарының сақталуын қабылдау комиссиясының жауапты хатшысы және (немесе) оның орынбасары қамтамасыз етеді.

4. Шығармашылық емтихандарды өткізу кезінде аудиторияда бөгде адамдардың болуына жол берілмейді.

5. Талапкер болып табылады шығармашылық емтиханға кестеде көрсетілген мерзімде. Талапкерді аудиторияға жіберу емтихан басталғанға дейін 30 минут бұрын жүргізіледі.

6. Шығармашылық емтихандарда тыныш және мейірімді жағдай қамтамасыз етіледі, Талапкерлерге өздерінің білімдері мен дағдыларының деңгейін барынша толық көрсетуге мүмкіндік беріледі.

7. Шығармашылық емтихандар басталғанға дейін оқуға түсушілерге емтихан материалы беріледі және титулдық парактарды ресімдеуге ұсынылатын тәртіп түсіндіріледі, сондай-ақ шығармашылық емтихандардың басталу және аяқталу уақыты, нәтижелерді жариялау уақыты мен орны және апелляцияға өтініш беру рәсімі көрсетіледі.

8. Шығармашылық емтихандарды өткізу кезінде оқуға түсушілер келесі талаптарды сақтайды:

- 1) тыныштықты сақтауға және өз бетінше жұмыс істеуге, комиссия мүшелерімен және басқа да оқуға түсушілермен сөйлеспеуге;
- 2) аудиторияда жүрмеу, басқа жерге ауыспау;
- 3) шығармашылық емтихан аяқталғанға дейін комиссия мүшелерінің рұқсатынсыз емтихан аудиториясынан шықпауға;

4) емтихан материалдарымен алмасуға, есептен шығаруға болмайды;

5) оқулықтарды, басқа да әдістемелік әдебиеттерді, мобиЛЬДІ байланыс күралдары мен интернетті аудиторияға енгізбеуге және пайдаланбауға міндетті.

9. Осы Ережені бұзғаны үшін тұсуші аудиториядан шығарылады. Бұл ретте емтихан жұмысының титулдық параграфында жою себебі туралы Комиссия мүшелерінің қолдарымен расталған жазба жасалады. Бұл жұмыстың Күшін комиссия мүшелері жояды..

10. Талапкер кешіккен немесе оның емтиханға дәлелді себеппен келмеген жағдайда, ол шығармашылық емтиханды өткізіп алудың дәлелді себебін растайтын құжатты ұсынудың жазбаша өтініші негізінде қабылдау комиссиясы тәрағасының рұқсаты бойынша бекітілген кесте шенберінде басқа уақытта шығармашылық емтиханға жіберіледі.

11. Шығармашылық емтиханды өткізіп жіберудің дәлелді себебі:

1) талапкердің ауруы (емдеу мекемесінің мөрімен расталған емдеу мекемесінен ауру туралы анықтаманы ұсынумен расталады);

2) төтенше жағдай, сондай-ақ жол-көлік оқиғасы (төтенше жағдай немесе жол-көлік оқиғасы фактісін тіркеген мемлекеттік ұйымның анықтамасын ұсынумен расталады);

3) жақын туыстарының (ата-аналары, жұбайлары, балалары, асырап алушылары, асырап алынғандары, ата-анасы бір және ата-анасы бөлек аға-інілері мен апа-сіңлілері, атасы, әжесі) қайтыс болуы (анықтамамен расталады).

12. Дәлелді себептермен шығармашылық емтиханға келмеген адамдар оларға қосымша белгіленген уақытта шығармашылық емтихандарды өткізу мерзімінен кешіктірілмей жіберіледі.

13. Шығармашылық емтихандарға дәлелсіз себеппен келмеген академияға тұсуші талапкерлер емтихан тапсыруға жіберілмейді.

14. Шығармашылық емтихандарды қайта қатысуға және қайта тапсыруға жол берілмейді.

15. Шығармашылық жұмыстар тексерілгенге дейін қабылдау комиссиясының жауапты хатшысы және (немесе) оның орынбасары талапкерлердің жұмысын кодтайды.

16. Шығармашылық жұмыстарды тексеруді емтихан комиссиясының мүшелері ғана жүргізеді.

17. Емтихан жұмыстарын тексеру тек Академия үй - жайында жүргізіледі.

18. Шығармашылық емтиханды өткізу қорытындылары бағалау ведомосімен және емтихан комиссиясының хаттамасымен еркін нысанда ресімделеді.

19. Тексерілген жұмыстар, бағалау ведомостары және тексерілген емтихан алушылардың, емтихан комиссиясы тәрағасының бағалары мен қолдары қойылған хаттамалар нәтижелерді жариялау үшін жауапты хатшыға (оның орынбасарына) беріледі.

20. Шығармашылық емтиханның нәтижелерін қабылдау комиссиясы емтихан өткізілетін күні жариялайды.

21. Емтихандарды өткізу кезеңінде шығармашылық емтиханға қойылатын талаптарды сактау, даулы мәселелерді шешу, тиісті емтихандарды тапсыратын адамдардың құқықтарын қорғау мақсатында құрамы оның тәрағасын қоса алғанда, мүшелердің тақ санынан тұратын апелляциялық комиссия құрылады.

22. Апелляциялық комиссиялар шығармашылық емтихан нәтижелерімен келіспеген адамдардың өтініштерін қарау үшін құрылады. Апелляциялық комиссияның төрағасы мен құрамы қабылдау комиссиясы Төрағасының – Президент-АЛТ ректорының бұйрығымен бекітіледі.

23. Апелляцияға өтінішті шығармашылық емтихан тапсырған адам апелляциялық комиссия төрағасының атына жеке өзі береді, шығармашылық емтихан нәтижелері жарияланғаннан кейін келесі күні сағат 13.00-ге дейін қабылданады және апелляциялық комиссия бір күн ішінде қарайды.

24. Апелляциялық комиссия әр адаммен жеке жұмыс істейді. Адам апелляциялық комиссияның отырысына келмеген жағдайда оның апелляцияға берген өтініші қаралмайды.

25. Апелляциялық комиссияның шешімі, егер отырысқа оның құрамының кемінде үштен екісі қатысса, заңды деп есептеледі. Шығармашылық емтихан нәтижелерімен келіспеу туралы апелляция бойынша шешім қатысып отырған Комиссия мүшелері санының көпшілік даусымен қабылданады. Апелляциялық комиссия мүшелерінің дауыстары тең болған кезде төрағаның дауысы шешуші болып табылады. Апелляциялық комиссияның жұмысы төраға және Комиссияның барлық қатысып отырған мүшелері қол қоятын хаттамамен ресімделеді.

26. Академияның қабылдау комиссиясы шығармашылық емтиханды аяқтаған күні Ұлттық тестілеу орталығының ақпараттық жүйесіне оқуға түсушілердің шығармашылық емтиханының нәтижелерін береді.

3. Емтихандарға қойылатын талаптар

ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЕМТИХАН – СЫЗУ

1. Емтихан жазбаша емтихан түрінде өткізіледі, онда талапкерлер емтихан билетіндегі тапсырманың шарты бойынша графикалық жұмысты орындалады.

2. Емтиханың ұзақтығы 4 сағат (астрономиялық).

3. Емтихан комиссиясы емтихан аяқталған күні жұмыстарды бағалауды жүргізеді.

4. Емтихан жұмысы қарындашта А3 форматындағы сыйзу қағазында сыйзу құралдарын қолдана отырып орындалады.

5. Емтиханнан бір күн бұрын кеңес беріледі.

6. Емтихан билетіндегі сыйзу емтиханында талапкердің алдына абстрактілі нысандағы екі проекция бойынша берілген нысанның үшінші проекциясы мен аксонометриясын құру міндеті қойылады.

7. Емтиханнан кейінгі күні апелляциялық шағым жасалады.

8. Емтихан жұмыстары академияға қабылдау Ережелеріне сәйкес баллмен бағаланады.

Сыйзу бойынша емтихан жұмысына қойылатын негізгі талаптар

1. Графикалық есептерді дұрыс шешу.

2. Сыйбаны форматта онтайлы орналастыру.

3. МСТ сәйкес сыйбаны жобалау (сызықтар, негізгі жазулар, қаріп).

«Сызу» пәні бойынша түсу шығармашылық емтихандарын бағалау критерийлері

Сызу емтиханы графикалық мазмұны бар жұмыстардың теориялық бөлігін қамтиды. Сызу бойынша шығармашылық емтиханның мақсаты-тұрақты графикалық білім мен дағдыларды қалыптастыруға байланысты оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, пәнге деген қызығушылықты арттыру, қоршаған шындықты рационализациялауға және жетілдіруге деген ұмтылышта көрінетін шешімді өз бетінше іздеу.

Тапсырмалар:

- кеңістіктік-графикалық мәдениеттің қалыптасуы;
- графикалық есептерді шешу кезінде объектінің көмегімен бейнелі (кеңістіктік), логикалық, дерексіз ойлауды дамыту;
- ойлаудың аналитикалық және жасампаз (комбинаторлық) компоненттерін қалыптастыру;
- талапкердің графикалық мазмұны бар жұмыстарды орындауга дайындығын дамыту;
- статикалық және динамикалық кеңістіктік көріністерді дамыту.

Баға «5» – 36-45 балл қойылады, егер талапкер:

- бағдарламалық материалды толық менгерген, олардың суреттері бойынша нысандардың пішінін кеңістікте анық елестетеді;
- барлық зерттелген шартты бейнелер мен белгілерді жақсы біледі, қажет болған жағдайда анықтамалық материалдарды шебер пайдаланады;
- теориялық материалды түсінуді анықтайтын және берік білімді сипаттайтын дұрыс жауап береді;
- сынду курсында қабылданған терминология материалын менгерген.

Баға «4» – 26-35 балл қойылады, егер талапкер:

- негізгі бағдарламалық материалды толығымен игерді, бірақ әлі де жеткілікті дамымаған кеңістіктік көріністің салдарынан сызбаларды аз қындықпен оқиды;
- бейнелеу ережелері мен шартты белгілерді біледі, анықтамалық материалдарды жүйелі түрде пайдаланбайды және оларға әрең бағдарланады;
- белгілі бір логикалық ретпен дұрыс жауап береді;
- сызбаларды оқу кезінде жауаптың толық ошибиқстігі және кішігірім қателіктер жіберіледі.

Баға «3» – 16-25 балл қойылады, егер талапкер:

- негізгі теориялық материал нақты білмейді, бірақ зерттелген суреттер мен белгілердің конвенцияларының көпшілігі үйренеді;
- қате жауап береді, бірақ сұрақтардың жалпы түсінігін ашады;
- сызбаларды сенімсіз оқиды;
- көрнекілік құралдарын ішінара қолданады.

Баға «2» – 1-15 балл қойылады, егер талапкер:

- оқу материалының үлкен немесе маңызды бөлігін білмеуді немесе түсінбеуді анықтайды;
- елеулі қателіктер жібереді;
- нақты сұрақтарға қате жауаптар береді.

Баға «1» қойылады, егер талапкер:

- қойылған сұрақтарға дұрыс емес жауаптар береді;
- оқу материалын толық білмеу мен түсінбеушілікті анықтайды, жұмысқа мүлдем дайын емес және сызу курсының теориялық Бағдарламасында қарастырылған Дағдылар мен дағдыларды мүлдем білмейді.

2) жеделдетілген оқу мерзімі бар қысқартылған білім беру бағдарламалары бойынша ұқсас мамандықтарға түсушілерге 20 сұрақтан тұратын сызу бойынша бір тест тапсырмасы беріледі. Тапсырманы орындау уақыты-60 минут. Тапсырма 20 балдық шкала бойынша бағаланады.

Баға «5» – 16-20 балл қойылады, егер талапкер:

- бағдарламалық материалды толық меңгерген, олардың суреттері бойынша нысандардың пішінін кеңістікте анық елестетеді;

- барлық зерттелген шартты бейнелер мен белгілерді жақсы біледі, қажет болған жағдайда анықтамалық материалдарды шебер пайдаланады;

- теориялық материалды түсінуді анықтайдын және берік білімді сипаттайдын дұрыс жауап береді;

- сызу курсында қабылданған терминология материалын меңгерген.

Баға «4» – 11-15 балл қойылады, егер талапкер:

- негізгі бағдарламалық материалды толығымен игерді, бірақ әлі де жеткілікті дамымаған кеңістіктік көріністің салдарынан сызбаларды аз қындықпен оқиды;

- бейнелеу ережелері мен шартты белгілерді біледі, анықтамалық материалдарды жүйелі түрде пайдаланбайды және оларға әрең бағдарланады;

- белгілі бір логикалық ретпен дұрыс жауап береді; - сызбаларды оқығанда жауаптың кейбір толық ошибкистігі және кішігірім қателіктер жіберіледі.

Баға «3» – 5-10 балл қойылады, егер талапкер:

- негізгі теориялық материал нақты білмейді, бірақ зерттелген суреттер мен белгілердің конвенцияларының көпшілігі үйренді;

- қате жауап береді, бірақ сұрақтардың жалпы түсінігін ашады; - сызбаларды сенімсіз оқиды;

- көрнекілік құралдарын ішінара қолданады.

Баға «2» – 1-4 балл қойылады, егер талапкер:

- оқу материалының үлкен немесе маңызды бөлігін білмеуді немесе түсінбеуді анықтайды;

- елеулі қателіктер жібереді;

- нақты сұрақтарға қате жауаптар береді.

Баға «1» – 0 балл қойылады, егер талапкер:

- қойылған сұрақтарға дұрыс емес жауаптар береді.

ШЫГАРМАШЫЛЫҚ ЕМТИХАН – СУРЕТ

Мазмұны

1. Емтихан жұмысын талапкер А3 форматындағы сызба қағаз парагында қарапайым қарындаштармен, суретті орындау үшін берілген тақырып бойынша сызу құралдарын қолданбай орындайды.

2. Сурет бойынша тапсырманы орындау талапкерлердің шығармашылық әлеуеті мен кеңістіктік ойлауды анықтайды.
3. Емтиханнан бір күн бұрын кеңес беріледі.
4. Сурет бойынша емтихан 4 сағатқа созылады.
5. АЗ форматындағы ватман қағазын Академияның қабылдау комиссиясы ұсынады. Қалған құралдар – қарындаштар, өшіргіш, паракты бекітуге арналған түймелер – талапкердің өз құралдары болуы керек.
6. Сурет бойынша емтихан үшін қойылым ұсынылады (гипс фигурасы).
7. Академия талапкерлерді сурет бойынша емтихан өткізу үшін бейімделген үй-жаймен, жұмыс орнымен және арнайы жабдықтармен қамтамасыз етеді.

Емтихан жұмысына қойылатын негізгі талаптар

1. Суреттің Парап жазықтығындағы сауатты композициялық орналасуы.
2. Көкжиек сзызығын ескере отырып, сзызықтық перспектива талаптарына сәйкес кескіннің көлемдік-конструктивті құрылышы.
3. Кескіннің түпнұсқаға табиғи ұқсастығы пропорциялардың дұрыс берілуімен, сурет салу объектісінің сипаттамалық ерекшеліктерін анықтаумен қамтамасыз етілуі керек.
4. Негізгі Жарық тондық қатынастарды пысықтау арқылы кескін көлемін анықтау-өзіндік және құлаған көленкелерді қабаттастыру, жартылай тондарды жеңіл өндөу.
5. Қарындашпен сурет салу техникасының талаптарына сәйкес, Люк талапкердің нақты орындастырын міндеттіне байланысты әр түрлі қалындықтағы тегіс, айқын сзызықтардан тұруы керек. Штрихты қолмен ысқылауға және бұлыштырауға жол берілмейді.
6. Люк пен хиароскуро көмегімен суретте қойылым жасалған материалдың сипаты мен құрылымын анықтау қажет.
7. Суреттегі Фон кескінді қабылдауға көмектесуі керек, пішінді анықтауы керек және көлемге бейтарап болмауы керек.

Сурет бойынша емтиханды бағалау критерийлері:

1. «36»-дан «45»-ке дейінгі баллдар саны көрсетілген талаптар қатесіз ескерілген және 1-ден 2-ге дейін дәлсіздіктер жіберілген сурет үшін қойылады (орналастыру және құрастыру кезінде).
2. «26»-дан «35»-ке дейінгі баллдар саны елеусіз қателіктер жіберілген жұмыстар үшін қойылады: дұрыс орналаспаған жағдайда – 3 балл алынады, жарықтың көлеңкесі дұрыс шешілмеген жағдайда – 3 балл және дұрыс салынбаған жағдайда – 3 балл алынады.
3. «16»-дан «25»-ке дейінгі баллдар саны жоғарыда көрсетілген талаптар жалпы композицияны құру кезінде елеулі қателіктер жібере отырып орындалған жұмыстар үшін қойылады-6 балл алынып тасталады, ал жекелеген геометриялық денелерді құрудағы дәлсіздіктер-5 балл алынып тасталады, сурет техникасын нашар менгергені анықталды-4 балл алынып тасталады.

4. «1»-ден «15»-ке дейінгі балл саны суретке қойылатын негізгі талаптар орындалмаған, нысанды құруда және анықтауда өрескел қателіктер жіберілген, талапкер сурет техникасын менгермеген жұмыстар үшін қойылады.

Ұсынылатын әдебиеттер тізімі

- 1.Мусалимов Т., Колбатыр С. Начертательная геометрия и техническое черчение. Учебник для высшего образования. – Астана: Фолиант, 2018. – 416 с.
- 2.Жирных Б.Г., Серегин В.И., Шарикян Э.Ю. Начертательная геометрия. – М.: Издательство МГТУ им. Н.Э. Баумана. – 2015. – 168 с.
3. Конакова И.П., Нестерова Т.В. Базовый курс начертательной геометрии. Учебное пособие. – Екатеринбург : Издательство Уральского университета, 2019. – 144 с.
4. Есмұхан Ж.М. Электронный учебник по начертательной геометрии. 2000.
5. Начертательная геометрия и инженерная графика: учебник/ Ы.А.Наби. – Изд. 2-е, доп. Алматы: Бастау, 2011. – 273 стр.
6. Стейнберг А.Я. Методы и инструменты архитектурного проектирования. К.: Будильник, 1977.
7. Наби Ы.А., Шапрова Г.Г. Сызба геометрия: Электрондық оқу құралы. Рег.№ 430.